

Lea Leinonen

EDUNVALVONNAN PÄÄTTYMINEN JA EDUNVALVOJAN
VAIHTO

Liiketalouden koulutusohjelma
2017

EDUNVALVONNAN PÄÄTTYMINEN JA EDUNVALVOJAN VAIHTO

Leinonen, Lea
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Tammikuu 2017
Ohjaaja: Saarikko, Simo
Sivumäärä: 36
Liitteitä:-

Asiasanat: edunvalvonta, itsemääräämisoikeus, oikeustoimikelpoisuus

---

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten täysi-ikäisten ihmisten edunvalvonta on Suomessa järjestetty ja miten se käytännössä toteutuu. Otin tarkastelun alle erityisesti tilanteet, joissa edunvalvonta päättyy tai edunvalvojaa vaihdetaan. Käsittelemäni tutkielmassani perustuslain ja ihmisoikeussopimusten suojaamaa itsemääräämisoikeutta ja edunvalvottavan tahdonilmaisujen huomioon ottamista päätöksen teossa. Olen rajannut lapsia koskevat säädökset työn ulkopuolelle ja työssäni esiteltävien oikeustapausten päämiehet ovat ikääntyviä ihmisiä.

Opinnäytetyö pohjautuu vuonna 1999 annettuun holhoustoimilakiin (HolhTL 442/1999) sekä edunvalvontaoikeutta täydentäviin lakeihin, joita ovat laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (447/2016) ja laki edunvalvontavaltuutuksesta 648/2007. Tutkielman teoriaosassa käsiteltiin edunvalvontaa Suomessa ja sen laillisuusvalvontaa sekä edunvalvojan tehtäviä.

Haastattelin työtäni varten yleistä edunvalvojaa, yksityistä edunvalvojaa sekä holhousviranomaisista maistraatista. Käsittelemäni asiaa myös oikeustapauksien kautta sekä oikeusasiamiehen ratkaisujen avulla.

Tutkielmassani selvisi, että päämiehen tahto on otettava huomioon ja tahtoa noudatettava, jos päämies ymmärtää käsiteltävän asian, vaikka edunvalvoja olisi asiasta eri mieltä. Vähimmän mahdollisen rajoittamisen periaatetta noudatettiin niin työssä esitellyissä oikeustapauksissa kuin haastateltavana olleiden edunvalvojien toimissa. Edunvalvonta päättyy useimmiten päämiehen kuolemaan. Edunvalvojan vaihtoa koskevat osittain eri säännökset yksityisen- ja yleisen edunvalvojan välillä koska yleinen edunvalvoja tekee työtä virkansa puolesta ja yksityinen omasta tahdostaan.

TERMINATION OF GUARDIANSHIP AND THE EXCHANGE OF GUARDIANSHIP

Leinonen, Lea

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Business Administration

January 2017

Supervisor: Saarikko, Simo

Number of pages: 36

Appendices: -

Keywords: guardianship, self-determination, legal capacity

The purpose of this thesis was to investigate how public guardianship for of age is organized in Finland and how it is realized in practice. Especially situations where the public guardianship had either ended or when the trustee had changed were examined. In my thesis I worked with self-determination in accordance with the Constitution and how client's will is expressed in decision-making process. I have excluded acts involving children from my work and court cases presented in my work are those of elderly people.

The theory for this thesis is based on guardianship law from 1999 (HolhTL 442/1999) and laws complementing guardianship law. Theory part in my thesis discusses guardianship in Finland

For this thesis I interviewed one public guardian, private guardian and guardianship authority from the administrative court. In addition, I investigated the topic of my thesis through legal cases and by decisions of ombudsmen.

This thesis states that client's will must always be considered and it must be obeyed if the client understands the case even if the trustee has a different view on the matter at hand. The principle of least possible limitation was applied in legal cases presented in my thesis as in my interviews with trustees. In most cases the guardianship ends in the client's death. Situations where the trustee changes are ruled differently between public and private guardianship. Public guardians rule their decisions on the basis of their position and private guardians on the basis of their will.

.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT	6
2.1	Teoreettinen viitekehys	6
2.2	Käytettävät menetelmät ja aineiston kerääminen	7
3	EDUNVALVONTA SUOMESSA	8
3.1	Edunvalvontaoikeus	8
3.1	Edunvalvonta lukuina	10
3.2	Edunvalvontavaltuus.....	11
3.2.1	Määrämuodon vaatimukset ja voimaantulo.....	12
3.2.2	Edunvalvontavaltakirjan toimiohjeet.....	12
3.3	Edunvalvonnan toimintaperiaatteet	13
3.4	Edunvalvoja	14
3.5	Laillisuusvalvonta	15
3.6	Edunvalvojan toiminnan valvonta	16
3.7	Edunvalvojan tehtävät.....	18
3.8	Keskeisiä haasteita edunvalvojan työssä	20
4	EDUNVALVONNAN PÄÄTTYMINEN	21
4.1	Edunvalvonnan päättymisen edellytykset.....	21
4.2	Tehtävän päättymisen perusteet	21
4.2.1	Suoraan lain nojalla	21
4.2.2	Ilmoituksen nojalla	23
4.2.3	Tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksen nojalla.....	23
5	EDUNVALVOJAN VAIHTO	25
5.1	Vaihdon edellytykset	25
5.2	Vaihdon syyt käytännössä.....	27
6	TAHDONILMAISUT	28
7	LOPUKSI.....	32

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee edunvalvontaoikeuden alaa, joka tosiasiallisesti pitää sisällään holhoustoimesta annetun lain (HolhTL 442/1999) mukaisen edunvalvontajärjestelmän lisäksi kaikki tavat, joilla Suomessa voi asioitaan ja etuuksiaan järjestellä. Itsemääräämisoikeuden ja sopimusvapauden lähtökohdista jokaisella yksilöllä on oikeus järjestää etujensa valvonta tilanteen varalle, jossa hän ei itse ole kykeneväinen asioistaan huolehtimaan.

Työni esittelee edunvalvontajärjestelmän toimintaa ja nostaa esiin itsemääräämisoikeuden huomioon ottamisen edunvalvonnan päätöksiä tehtäessä. Edunvalvonnan tavoitteena on rajoittaa perustuslain (731/1999) ja ihmisoikeussopimusten suojaamaa itsemääräämisoikeutta niin vähän kuin mahdollista siten, että päämiehen oikeusturva toteutuu. Oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti julkisen vallan käyttö tulee aina perustua suoraan lakiin.

Päädyin tutkimaan edunvalvontaa oman kiinnostukseni myötä ja toimeksiantajani Asianajotoimisto Patrikainen, Miettinen Rauhala & Laakso Oy:n osakkaan Riitta Laakson ehdotuksesta. Työtehtäviini kuuluu edunvalvonnan päivittäisten asioiden hoitoa, arkipäiväisten laskujen maksamisesta vuositilin valmisteluun. Tutkimustyöni avulla haluan laajentaa osaamistani ja valmiuttani toimia asiantuntemusta vaativissa holhoustoimeen liittyvissä työtehtävissä.

Tutkimustani varten olin mukana käräjäoikeuden istunnossa, jossa käsiteltiin edunvalvonnan alaisen henkilön itse laatimaa hakemusta edunvalvonnan lakkauttamiseksi. Seurasin myös kirjallisena menettelynä käsiteltyä ratkaisupyyntöä edunvalvojan vaihtoon. Maallikkona suullisen käsittelyn seuraaminen oli innostava kokemus, oikeudenkäyntimenettely kokonaisuudessaan on mielenkiintoinen maailma omine prosessisääntöineen. Erityisesti puheenjohtajan tapa ohjata käsittely päätökseen pitämällä kokonaisuus hallinnassa teki minuun vaikutuksen.

Tämä opinnäytetyö koostuu seitsemästä osasta joista toisessa esittelen työni tutkimusongelman ja tutkimusmenetelmät. Teoriaosuus luvussa 3 alkaa edunvalvontaoikeuden

perusteiden käsittelyllä ja luvussa 4 ja 5 käsittelen tarkemmin edunvalvonnan päättymistä ja edunvalvojan vaihtoa. Luvussa 6 analysoin keräämäni aineistoa itsemääräämisoikeuden ja tahdonilmaisujen merkityksestä päätösten teossa.

Haastattelin tutkimustani varten Pirkanmaan edunvalvontatoimiston johtavaa yleistä edunvalvojaa Johanna Hietapakkaa, yksityistä edunvalvojaa asianajaja Riitta Laaksoa sekä Sisä-Suomen maistraatin ylitarkastaja Marjukka Manniota. Haastattelut avaavat teoriaa käytäntöön ja siksi ammattilaisten mielipiteitä, kokemuksia ja ajatuksia on esitelty aina asiaa käsittelevän kappaleen yhteydessä.

2 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää edunvalvonnan päättymisen ja edunvalvojan vaihdon edellytyksiä voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Esiin nostetaan lain edellyttämä päämiehen ja edunvalvojan yhteistyö sekä päämiehen tahdonilmaisujen huomioiminen päätöksenteossa. Ongelmana on erityisesti selvittää kuinka itsemääräämisoikeus huomioidaan edunvalvonnassa.

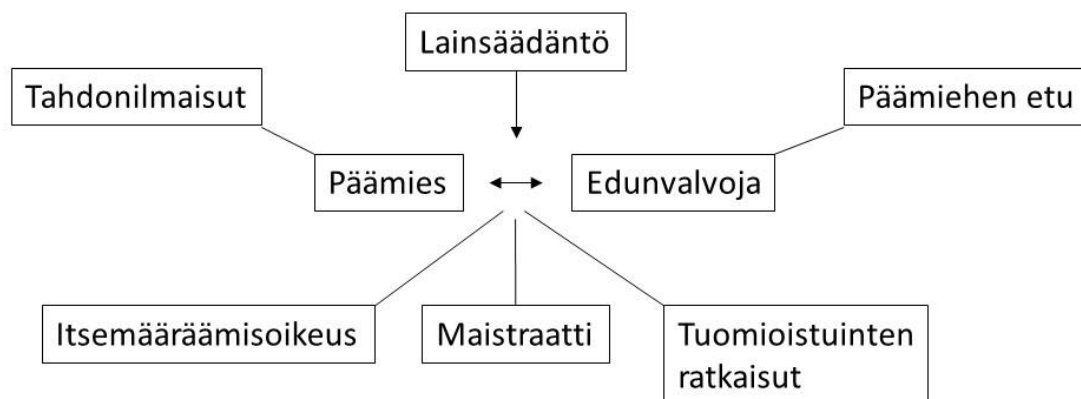
Tällä opinnäytetyöllä pyritään vastaamaan seuraaviin kokonaisuuksiin:

1. Miten täysi-ikäisen henkilön edunvalvonta on Suomessa järjestetty?
2. Minkälaiset prosessit ovat edunvalvojan vaihtaminen ja edunvalvonnan päättymisen?
3. Miten päämiehen tahdonilmaisut otetaan huomioon?

2.1 Teoreettinen viitekehys

Tarkastelen opinnäytetyössäni edunvalvontaa Suomessa lainsäädäntöä ja oikeuskirjallisuutta tutkien. Pääasiallisimmat edunvalvontaa säätelevät lait ovat Suomen perustuslaki (731/1999), laki holhoustoimesta (442/1999) ja laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä (575/2008) sekä niihin liittyvät asetukset ja hallituksen esitykset. Laki valtion oikeusapu- ja

edunvalvontapiireistä (447/2016) astui voimaan 1.10.2016 ja kumosi näin vuoden 2008 lain holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä. Laki edunvalvonta-valtuutuksesta (648/2007) täydentää edunvalvontaa koskevaa säätelyä.

Kaavio 1. Teoreettinen viitekehys

2.2 Käytettävät menetelmät ja aineiston kerääminen

Opinnäytetyössäni käytän kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoitus ei ole löytää tilastollisia yleistyksiä, vaan tutkimus toteutetaan kuvaamaan todellista ilmiötä ja ymmärtämään tutkittavana olevaa toimintaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan arvopohja ja maailmakuva heijastuvat tutkimuksen ymmärtämisessä. Aineistonkeruumenetelminä tuloksen saavuttamiseksi ovat esimerkiksi erilaiset haastattelut, kysely ja havainnointi. Havainnointia, jota työssäni käytän, voidaan sanoa osallistuvaksi havainnoinniksi. (Pitkäranta 2010, 72; Hirsijärvi ym. 2008, 161.)

Tutkimusmenetelmä on työkalu aineiston analysoimiseen ja tässä opinnäytetyössä käytän teemahaastattelua. Menetelmällä päästään sisälle subjektiivisesti määräytyneeseen todellisuuteen eikä haastateltavan annettavaa rajoiteta etukäteen aseteltujen kysymysten sisälle. Teemahaastattelu etenee nimensä mukaisesti etukäteen valittujen teemojen mukaisesti tutkimuksen viitekehyksen sisällä. (Pitkäranta 2010, 79; Tampereen yliopiston www-sivut 2016.)

Tämä opinnäytetyö on case-tutkimus, jossa hyödynnetään monipuolista tietoa analysoimaan rajattua ilmiötä. Tässä tutkimuksessa ilmiö on edunvalvonta ja sen erikseen rajatut osa-alueet ja tieto on kerätty kirjallisuudesta ja asiantuntijoiden lausunnoista. Tapaustutkimusta ei voida käsitellä objektiivisena tutkimuksena vaan tutkijan ote näkyy raportissa tulkintana käsiteltävästä asiasta. Analysoitavana aineistona olevat haastattelut kuvaavat haastateltavan näkemystä asiasta, josta hänellä on ammatillista kokemusta. Case-tutkimuksessa voidaan tarkastella yhtä tai useampaa tapausta ja tapauksen havainnollistamiseen voidaan käyttää myös tilastollista tietoa. Valitulla menetelmällä pyritään kuvailemaan reaalielämän kontekstia missä ilmiö esiintyy ja dokumentoida sen keskeisiä piirteitä. (Virtuaali ammattikorkeakoulun www-sivut 2016; Tampereen teknillisen yliopiston www-sivut 2016.)

Oikeustieteellisen tutkimuksen perusta on lainoppi. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden pohjalta. Oikeustieteellinen tutkimuskohde liittyy oikeusnormeihin ja niillä toteutettavaan yhteiskunnalliseen sääntelyyn tai oikeudelliseen ajatteluun. Työni tarkoitus on havainnollistaa edunvalvontaoikeuden käyttöä, miten lakia tulkitaan edunvalvontaa toteutettaessa. Oikeudellisia ilmiöitä koskevaa työtä kirjoittaessa erityistä huomioitavaa lähteiden käytössä on pyrkiä käyttämään vain primäärilähteitä ja ymmärtämään oikeuslähteiden velvoittavuusjaottelun merkitys lakia sovellettaessa. Lain henkeä ohjaavat periaatteet ovat oleellinen osa lain tulkintaa. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008,17–33.)

3 EDUNVALVONTA SUOMESSA

3.1 Edunvalvontaoikeus

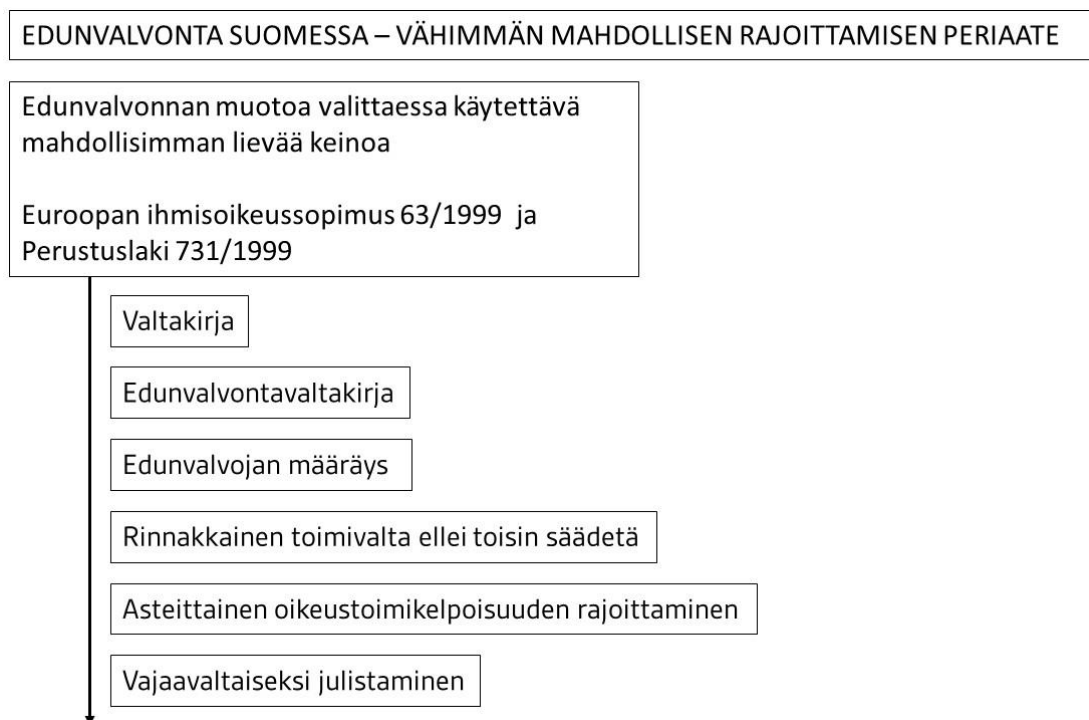
Laki holhustoimesta (HolhTL 442/1999) ja lokakuussa 2016 voimaan astunut Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 447/2016 luovat perustan tämän päivän holhustoimelle. Vuoden 1999 lakiuudistuksella kumottiin vanha holhouslaki

34/1898. Silloin keskeisimmät muutokset koskivat käsitteiden päivitystä, kuntien holhouslautakuntien lakkauttamista ja holhousviranomaisen toimen siirtymistä holhouslautakunnilta maistraatille. (Parviainen & Rubanin 2009, 2.)

Maistraatin tehtävänä on ylläpitää holhousasioiden rekisteriä, toimia lupaviranomaisena ja valvoa edunvalvojien toimintaa. Käsitteinä edunvalvottavasta käytetään nimitystä päämies ja holhooja vaihdettiin edunvalvojaksi. Vanhan lain holhoussanasta henkilöä nimitessä haluttiin luopua sen leimaavuuden takia. Termiä holhous käytetään informatiivisista syistä hallintoa ja edunvalvonnan kokonaisuutta kuvaavissa tilanteissa, esimerkiksi holhoustoimilaki. (Maistraatin www-sivut 2016; Parviainen & Rubanin 2009, 2; Oikeusministeriö 2010, 11)

Vuonna 2007 kunta- ja palvelurakenteiden uudistuksessa 69/2007 yleinen edunvalvonta siirrettiin valtion tehtäväksi. Sisä-asiaiministeriön asettaman työryhmän esityksen mukaisesti tehtävät siirrettiin oikeusministeriön hallinnonalalle oikeusaputoimistoihin. Oikeusaputoimistoihin perustettiin johtavan yleisen edunvalvojan, yleisen edunvalvojan, edunvalvontasihteerin ja osastosihteerin virkoja suunnitellun virkarakenteen mukaisesti. Laki mahdollistaa edunvalvontapalveluiden tuottamisen myös yksityisiltä toimijoilta ostopalveluna. Vuonna 2016 voimaan tullut laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä aiheutti muutoksia organisaation sisällä. Muutosten johdosta muodostettiin uudet oikeusapu- ja edunvalvontapiirit, ja esimerkiksi Pirkanmaalla muutos yhdisti Pirkanmaan ja Tampereen oikeusaputoimistojen edunvalvontayksiköt Pirkanmaan edunvalvontatoimistoksi. (Maistraatin www-sivut 2016; Parviainen & Rubanin 2009, 2; Oikeusministeriö 2010, 11; Välimäki 2013, 8; Välimäki 2008, 5.)

Kaavio 2.

Edunvalvojan määrää maistraatti tai käräjäoikeus tapauksesta riippuen. Holhustoimilain mukainen edunvalvonta on kuitenkin toissijainen yksityisoikeudelliseen valtuutukseen ja edunvalvontavaltuutukseen nähden. Edunvalvojan määrääminen edellyttää, että apua tarvitsevan henkilön asiat eivät tule hoidetuksi muilla keinoin. (Välimäki 2008, 37–38.)

Yllä oleva kaavio 2. kuvaa vähimmän mahdollisen rajoittamisen periaatteen mallia käytännössä. Yksilön itsemääräämisoikeuteen puututaan asteittain rajoittavilla toiminilla lain hengen mukaisesti. Edunvalvontavaltuutuksella toimiva edunvalvonta ja holhustoimilain mukainen edunvalvonta ovat toisensa poissulkevia. Pääsäännön mukaan ei valtuutuksen sisältämiin asioihin voida määrätä holhustoimen mukaista edunvalvojaa. Tämä ilmenee jo holhustoimilain esitöistä. (Antila 2007, 20.)

3.1 Edunvalvonta lukuina

Edunvalvonta on kasvava trendi suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle, ja tietoisuus mahdollisuuksista varautua vanhuuteen on tullut osaksi ihmisarvon kunnioitusta.

Edellä esitetyn kaavion mukaan voidaankin todeta kasvun olleen suurinta 2000 luvun alkupuolella ja vuonna 2015 voimassaolevia edunvalvontoja on vuoteen 199 verrattuna yli kolminkertainen määrä, yhteensä 67563 kappaletta. (Anttila 2009; Maistraatin www-sivut 2016.)

Vuoden 2015 lopussa edunvalvontoja oli yleisillä edunvalvojilla noin 10 % enemmän kuin yksityisillä edunvalvojilla. Yleisillä edunvalvojilla oli loppuvuodesta 2015 noin 37 500 edunvalvottavaa. Edunvalvonta-asioita oli hoitamassa noin 180 yleistä edunvalvojaa ja 300 edunvalvontasihteeriä. (Oikeusministeriö 2016a, 13; 2016b, 65.)

Kaavio 3.

3.2 Edunvalvontavaltuutus

Laki edunvalvontavaltuutuksesta (EVVL) 648/2007 tuli voimaan 1.11.2007 ja täydentää näin holhoustoimen kokonaisuutta edunvalvontaa lievemällä vaihtoehdolla. Edunvalvontavaltuutuksen säätämisen on ollut monia tavoitteita, joista tärkeimpänä tavoitteena on tarjota mahdollisuus itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen sellaisille henkilöille, jotka tahtovat etukäteen varautua toimintakykynsä menettämiseen. Toissijaisesti valtiontaloudellisesti pyritään myös hillitsemään edunvalvonnan kustannuksia. Edunvalvontavaltuutusten perusteella toimivien edunvalvojien valvonta ja kontrollointi on samalla sekä kevyempää että myös kustannustehokkaampaa. (Parviainen & Rubanin 2009, 4; Välimäki 2008, 8, 158.)

3.2.1 Määrämuodon vaatimukset ja voimaantulo

Edunvalvontavaltuutus on yksityisoikeudellisen valtuutuksen erityismuoto kolmivaiheisena määrämuotoisena valtakirjana. Yleinen edellytys on, että valtuutettu on täysikäinen ja ymmärtää valtuutuksen sisällön. Edunvalvontavaltuutukseen kirjataan valtuuttajan ja valtuutetun tiedot ja valtuuttajan on kahden todistajan ollessa samanaikaisesti läsnä allekirjoitettava valtakirja. Tämän jälkeen todistajien on todistettava valtakirja allekirjoituksillaan. Valtakirjassa tulee olla määräys siitä, missä tilanteessa valtuutus astuu voimaan sekä todistajien lausuma. Esteettömien todistajien tulee tietää, mikä asiakirja on kyseessä, mutta sisältöä ei heille tarvitse esitellä. Valtuutus astuu voimaan, kun holhousviranomaisen eli maistraatti sen rekisteröi valtuutuksen sisältämän määräyksen mukaisesti valtuutetun oikeustoimikelpoisuuden heikentyessä. Maistraatille toimitetaan alkuperäinen valtakirja, lääkärinlausunto sekä edunvalvojan hakemus. (Välimäki 2013,10; EVVL 648/2007 5§, 6§, 7§, 8§, 24§.)

3.2.2 Edunvalvontavaltakirjan toimiohjeet

Valtuutuksessa yksilöidään valtuuttajan suunnitelman mukaisesti mitä asioita valtuutus koskee. Valtuutus voi koskea omaisuudenhoitoa, hoitotahtoa, henkilöä koskevia päätöksiä ja sitä, kenelle valtuutetun tietoja saa kertoa. Valtuuttaja voi määritellä, kuinka edunvalvonnan valvonta tapahtuu ja minkälainen korvaus toimesta maksetaan. Valtuuttaja voi määrätä, ettei holhoustoimilain mukaista vuositiliä tarvitse toimittaa maistraatille. Käytännössä suurin holhoustoimen alaisen edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksella toimivan edunvalvonnan ero on niiden oikeudellinen perusta. Holhoustoimen mukainen edunvalvoja määrätään tuomioistuimessa kun taas valtuutuksen perusteella valittu edunvalvoja perustuu päämiehen omaan tahdonilmaisuun. Tilanteessa, jossa päämies hakee itselleen edunvalvojaa, on asiassa maistraatti toimivaltainen. Edunvalvontavaltuutus on ensisijainen keino henkilön asioiden järjestämiseen. Joissain tapauksissa pelkkä valtakirjakin riittää. (Välimäki 2008, 157–158; Välimäki 2013, 10; Maistraatin www-sivut 2016; Muistiliiton www-sivut 2016.)

Yksityisen edunvalvojan asianajaja Riitta Laakson mukaan ihmisten tietoisuus mahdollisuuksista vaikuttaa henkilöä itseään koskevaan päätöksentekoon edunvalvontavaltuutuksella on selvästi kasvussa. Tyypillinen asiakas, joka saapuu laatimaan edunvalvontavaltakirjaa, on usein kohdannut lähipiirissään tilanteen, jossa valtakirjan olemassaolosta olisi ollut hyötyä. Osa valtuuttajista saapuu ystävän esimerkin myötä tai kiinnitettyään asiaan huomiota tiedotusvälineiden kautta. (Laakso, 2017.)

Laakson kokemuksen mukaan valtakirjan sisältämät toimiohjeet voivat olla hyvin tarkat esimerkiksi lahjoitusten, asumisen, tiedonannon ja hoidon osalta tai niitä ei ole ollenkaan. Laakson mukaan toimiohjeiden sisältöön vaikuttaa valtakirjan laatijan ikä. Hyvin iäkäs ihminen voi mennä sekaisin liian tarkoista kysymyksistä, jolloin valtakirjassa pidättäydytään yksinkertaisissa ohjeissa; valtuutetun toimet rajataan esimerkiksi omaisuuden hoidossa siten, että kiinteää omaisuutta saa myydä ilman maistraatin lupaa. Asiantuntijan avulla laadittu edunvalvontavaltakirja pyrkii olemaan tarkoituksenmukainen ja ottamaan huomioon valtuutetun iän, tahdon ja sen hetkisen oikeustoimikelpoisuuden. (Laakso, 2017.)

3.3 Edunvalvonnan toimintaperiaatteet

Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on edunvalvontajärjestelmän kantava periaate, joka asettaa eettiset toimintaperiaatteet edunvalvojien toimille. Voidaankin sanoa Suomen edunvalvontajärjestelmän perustuvan kahdelle keskenään myös ristiriitaiselle toimintaperiaatteelle: päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle ja päämiehen suojaamiseen häntä kontrolloiden. Edunvalvonta on väline oikeuksien toteutukseen. Vaikka toiminnan perusajatus nojaa yhdenvertaisen arvon säilyttämiseen, ei perus- ja ihmisoikeusnäkökulmia ole huomioitu erityisellä painotuksella lainsäädännössä vaan niiden toteutuminen käytännössä jää lainsäädännön soveltamiseen ja edunvalvonnan valvonnan varaan. (Välimäki 2013, 16; Tornberg & Kuuliala 2015, 389–391.)

On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että edunvalvojan määrääminen ei yksinään rajoita

päämiehen oikeustoimikelpoisuutta. Päämiehen mahdollisuudet toteuttaa itseään oikeustoimin lain mukaisesti säilyy, mikäli hänen henkisen tilansa puolesta riittää toimien solmimiseen ja sitoutumiseen. Voidaan sanoa edunvalvonnan piiriin kuuluvan henkilön saavan tukitoimia siten, että toinen henkilö käyttää päätösvaltaa päämiehen ohella. Päämiehen itsemääräämisoikeus rajoittuu niin, että hänen oikeudellista asemaansa koskeva muutos voidaan saada aikaan toisen henkilön toimesta ilman hänen omaa myötävaikutustaan. (Helin 2001, 1070.)

Oikeusministeriön asettama yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmä on laatinut Edunvalvonnan käsikirjan, johon on koottu suositukset yleisen edunvalvonnan toteuttamistapaan. Hyvää edunvalvontatapaa ei ole toistaiseksi kirjattu lakiin toisin kuin useita muita ammattikunnan ohjeita, kuten esimerkiksi hyvä asianajotapa tai hyvä kirjainpitotapa. Edunvalvonnan käsikirjaan on koottu edunvalvonnan hyviä toimintatapoja ja yleisiä periaatteita. Nämä menettelytavat ovat osaltaan osa hyvän edunvalvontatavan vakiintumista. Käsikirja auttaa niin edunvalvojaa kuin edunvalvonnan kanssa tekemisissä olevia tahoja työssään. (Oikeusministeriö 2016a.)

3.4 Edunvalvoja

Täysi-ikäisten henkilöiden edunvalvojille ei holhoustoimilaissa ole asetettu kelpoisuusvaatimuksia. Edunvalvojan tehtävään soveltuvan henkilön pätevyyttä arvioitaessa on lain 5 §:n mukaisesti huomioitava edunvalvojaksi esitetyn henkilön taidot ja kokemus suhteessa tehtävän laatuun ja laajuuteen. Edunvalvojille ei ole olemassa ammattikunnille ominaista itsesääntelyä. Toiminta perustuu voimassa olevan lainsäädännön hallintaan, perusoikeusnormien tuntemiseen sekä lainsäädännön noudattamiseen. Edellytys toiminnalle on täysivaltaisuus ja yksityisessä edunvalvonnassa tehtävään annettu suostumus. Holhoustoimilain mukaisessa yleisessä edunvalvonnassa määrätty edunvalvoja ei erikseen anna suostumusta tehtävän hoitamiseen van hoitaa se virkansa puolesta. Edunvalvojana voi toimia oikeusaputoimistossa työskentelevä yleinen edunvalvoja joka hoitaa tehtävää virkansa puolesta, tai valtuutuksella määrätty yksityishenkilö. Ainakaan toistaiseksi ei ole mahdollista, että edunvalvojana voisi olla oikeushenkilö. (Sarja 2011, 145; Välimäki 2013, 67.)

Edunvalvojan tulee tukea toimillaan päämiehen itsemääräämisoikeuden toteutumista. Holhoustoimilain §:ien 42 ja 43 mukaan edunvalvojan velvollisuus on ottaa päämiehen tahdonilmaisut huomioon hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta järjestettäessä. Lähtökohtaisesti edunvalvojan tulee aina kuulla päämiestä ennen päätöksentekoa niin arkisissa asioissa kuin myös omaisuutta koskevien oikeustoimien suunnittelussa. Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan ei päämiehen kuulemisen merkitystä voi arvottaa alhaiseksi vain, koska holhoustoimilaissa päämiehen mielipiteelle ei anneta sitovaa vaikutusta. Päämiehellä on myös oikeus tietää omaan elämäänsä vaikuttavista päätöksenteoista myös silloin, kun hän ei pysty itse päätöksiin vaikuttamaan. Henkilöä koskevien asioiden hoitoa käsitellään tämän tutkimuksen luvussa 6. (Tornberg & Kuuliala 2015, 389-405; HolhTL 442/1999 39 §.)

Päämiehellä voi olla useampiakin kuin yksi edunvalvoja ja tehtävät voidaan jakaa edunvalvojien kesken. Tilanteessa, jossa edunvalvojat eivät keskenään pääse yksimielisyyteen toimii maistraatti asiassa päättävänä tahona. Edunvalvojen tulee huolehtia edunvalvojalle kuuluvista tehtävistä yhdessä, jollei tuomioistuimien ole päättänyt tehtävien jaosta edunvalvojien kesken. Keskinäisten erimielisyyksien vuoksi eivät päämiehen edun mukaiset toiminnot saa viivästyä. (HolhTL 442/1999 30§.)

3.5 Laillisuusvalvonta

Laillisuusvalvontaan voidaan lukea kaikki järjestelyt, joiden tarkoituksena on vahvistaa perustuslain 731/199 2 §:ssä säädettyä oikeusvaltioperiaatetta eli ennen muuta sääntöä, että kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät heille asetetut velvollisuudet. Julkisen vallan käytön tulee aina perustua suoraan lakiin. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat näin perustuslain mukaisten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. (Sarja 2007, 375-379; PL731/1999 §2; Sisäministeriön www-sivut 2016.)

3.6 Edunvalvojan toiminnan valvonta

Suomessa holhousviranomaisena toimii maistraatti, joka valvoo HolhTL 442/1999 46§:n mukaan edunvalvojan toimia. Valvonta sisältää ennakoivaa ja jälkikäteen toteutettavaa valvontaa omaisuusluettelon ollessa maistraatin suorittaman valvonnan pohja. Edunvalvontaa valvova maistraatti määräytyy päämiehen kotipaikan mukaan. Maistraatti ylläpitää holhousasioiden rekisteriä, johon kerätään edunvalvojaa ja päämiehistä koskevat tunnistetiedot, tarvittavat tiedot henkilön toimintakelpoisuuden rajoittamisesta, edunvalvojan määräämisen perusteista sekä muita yksilöityjä tietoja koskien päämiehen omaisuuden hoitoa ja hoitosuunnitelmaa. Rekisteristä on mahdollista saada tieto henkilön edunvalvonnasta ja hänelle nimetystä edunvalvojasta. Holhousviranomaisen vastaa rekisterin tietojen päivittämisestä valvonnassaan olevien edunvalvojien toimien osalta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 571-573; Sarja 2007, 374–383; HolhTL 442/1999 §64, §65, §66, §67, §68.)

Edunvalvonnan alkaessa tulee edunvalvojan toimittaa maistraatille omaisuusluettelo päämiehen varoista ja veloista. Huolellisuusvelvoitteen (HolhTL 37 §) mukaisesti edunvalvojan on pidettävä tunnollisesti huolta päämiehen oikeuksista myös varallisuuden hoidossa. Edunvalvojan on laadittava maistraatille vuosittain vuositili päämiehen varallisuudesta. Vuositilistä tulee ilmetä tilikauden aikana tapahtuneet varallisuuden muutokset, oikeustoimet, mitä edunvalvoja on vuoden aikana tehnyt, sekä tieto päämiehelle annetuista käyttövaroista. (Kangas 2013, 218; Maistraatin www-sivut 2016.)

Holhousviranomaisen tehtäviin kuuluu tilien huolellinen tarkastaminen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja tarvittaessa pyydettävä edunvalvojalta lisäselvityksiä tiliin liittyen. Tilintarkastusta varten holhousviranomaisella on käytössään hallituksen esityksen (203/2010) ohjeistus huomioitavista seikoista. Näitä ovat muun muassa tilitietojen oikeellisuuden tarkastaminen ja sosiaalietuuksien asianmukainen hakeminen. Tarkastettavia asioita ovat myös luvanvaraisten oikeustoimien lupamenettelyiden varmistaminen ja tarkistaminen, ettei edunvalvoja ole tehnyt esteellisiä oikeustoimia ja kiellettyjä lahjoituksia. Tilanteessa, jossa tilintarkastuksessa ei ole havaittu jotakin seikkaa, ja siitä on aiheutunut päämiehelle vahinkoa, on korvusvelvollisuus valtiolla. (HE 203/2010; HolhTL 442/1999 56 a§.)

Sisä-Suomen maistraatin ylitarkastaja Marjukka Mannion mukaan yksittäisten lupiasioiden ja vuositilien tarkastus vaatii paljon työtä. Tarkastettavia vuositilejä Sisä-Suomen maistraatilla on noin 10 000. Tilintarkastuksen laajuus on liukuva käsite siinä missä omaisuuden määräkin vaihtelee päämiesten välillä laajasti. Jos päämiehen omaisuus on hyvin pieni, ja on perusteltua otaksua ettei päämiehen etu vaarannu, tarkastetaan tili yleispiirteisemmin. Maistraatti vastaa edunvalvontaan liittyviin kyselyihin, joista suurin osa koskee palkkion perusteita. (Mannio, 2017.)

Oikeusasiamies käsittelee yleisedunvalvojan toimia koskevat kantelut. Kantelun voi tehdä asianosainen tai muu henkilö, joka epäilee väärinkäytöksen tapahtuneen. Oikeusministeriön kehittämistyöryhmän tehtäviin kuuluu riskienhallinta, jota toteutetaan muun muassa tarkastuksina oikeusaputoimistoihin. Yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmän ohjeistuksella päämies on oikeutettu vahingonkorvauksiin holhoustoimilain, vahingonkorvauslain ja sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaisesti, jos päämies kärsii valvonnasta huolimatta vahinkoa edunvalvojan tahallisen tai huolimattoman toiminnan vuoksi. Tilanteessa, jossa vahingon on aiheuttanut oikeusaputoimiston tai ostopalvelun tuottajan yleinen edunvalvoja, on vahingonkorvausvastuu työnantajalla isännänvastuun perusteella. (Muistiliiton www-sivut 2016.)

Oikeusasiamies käsittelee ratkaisussaan 671/4/00 edunvalvonnassa olevan vajaavaltaisen henkilön edun huolehtimisen laiminlyöntiä. Asiassa päämies oli muuttanut toiseen kaupunkiin ja solminut tyttöystävänsä kanssa vuokrasopimuksen, joka tuli edunvalvojan tietoon noin kuukauden kuluttua muutosta. Pariskunta jätti vuokrat maksamatta ja heidät häädettiin asunnosta. Oikeusasiamies nuhteli edunvalvojan toimia, koska vajaavaltaisella päämiehellä ei ollut oikeutta solmia vuokrasopimusta ja tapauksen tultua edunvalvojan tietoon hänen olisi tullut toimia tehokkaammin. Edunvalvojan olisi pitänyt ottaa yhteyttä vuokranantajaan ja joko hyväksyä tai mitätöidä sopimus. Edunvalvojan olisi myös tullut huolehtia vuokranmaksusta ja asumistuen hakemisesta päämiehensä puolesta. Oikeusasiamies katsoi, että virkaholhooja ei tältä osin ollut pitänyt huolta päämiehensä oikeuksista ja edistänyt hänen parastaan sillä tavalla kuin tapahtuma-aikana voimassa olleessa holhouslaissa (34/1889) edellytettiin. (EAOA71/4/00.)

Toisessa tapauksessa 3428/4/07 oikeusasiamies otti kantaa edunvalvojan menettelyyn tarpeettomien maksujen maksamisessa. Asiassa päämies oli sijoitettuna perhehoitoon puolentoista vuoden ajan, ja tänä aikana kuukausittaiset saunamaksut oli maksettu, vaikka päämiehellä ei ollut mahdollisuutta käyttää varaamaansa vuoroa. Edunvalvojan katsottiin toimineen huolimattomasti laittaessaan maksatukseen asunnon vastikkeet tarkastamatta laskujen sisältöä. (EOAK 3428/4/07.)

Esimerkkitapausten kaltaisissa tilanteissa yhteisenä piirteinä ovat päämiehen ja edunvalvojan yhteistyössä tapahtuneet katkokset, viiveet tai väärinymmärrykset. Kante- lussa koskien saunavuoron peruuttamista oikeusasiamies huomioi ratkaisussaan myös tapahtumahetkellä vallinneen vaikean työtilanteen Helsingin kaupungin edunvalvon- tatoimistossa. Tapahtuma-aikaan yhdellä edunvalvojalla on ollut noin 500-600 pää- miestä mikä merkitsee sitä, että edunvalvojan käytettävissä oleva aika yhtä päämiestä kohtaan on ollut äärimmäisen rajallista. (EOAK 3428/4/07; EOAK 1200/4/04.)

3.7 Edunvalvojan tehtävät

Edunvalvojan tehtävä on järjestää päämiehen oikeuksien toteutuminen suhteessa kol- mansiin osapuoliin ja julkiseen valtaan sekä arvioida päämiehen perus- ja ihmisoi- keuksien toteutumista suhteessa omaan toimintaansa päämiehen asioissa. Tilanteissa, joissa oikeustoimen osapuolia on useita, edunvalvoja toimii eri tahojen odotusten ris- tiaallokossa vailla selkeää toimintaohjetta. Edunvalvontaa vastustava päämies voi olla holhustoimilain edellyttämän yhteistoiminnan ja huolenpitovelvollisuuden (HolhTL 42§) kannalta haasteellinen yhteistyökumppani. Edunvalvojalle määrätty edustusvalta tarkoittaa valtaa tehdä oikeustoimia päämiehen nimissä siten, että päämies tulee niihin sidotuksi päämiehen tahto asianmukaisesti huomioiden. Holhustoimilaki asettaa edunvalvojalle edustus oikeuden omaisuutta ja taloudellisia asioita koskeviin oikeus- toimiin, jollei toisin ole määrätty, sekä oikeuden edustaa päämiestään myös sellaisissa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä päämies ei kykene ymmärtä- mään. Edunvalvojalla ei ole kuitenkaan edustusvaltaa asiassa, josta on toisin säädetty. (Tornberg & Kuuliala 2015, 392, 407; Sarja 2011, 148; HolhTL 442/1999 29§.)

Edunvalvojan on tärkeä sisäistää lain henkeä kuvaava määräys, edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä (HolhTL 442/1999 14§.) Edunvalvojalla on kuitenkin oikeus määrätä päämiehensä pankkitilien käytöstä, mikä on tosiasiallisesti oikeustoimia rajoittava tekijä. Edunvalvojan tulee ilmoittaa pankille, kuka tai ketkä voivat nostaa tilillä olevia varoja. (HolhTL 442/1999 31 §.)

Edustusvaltaan vaikuttaa edunvalvonnan laajuutta rajoittava portaisuus. Edunvalvojan edustusoikeus voi olla rinnakkainen päämiehen kanssa tai edustusoikeus voi olla rajattu vain tiettyä tehtävää koskevaksi. Jos päämies on vajaavaltainen, edunvalvoja voi olla sivuuttava tai yksintoimiva. Vajaavaltaiseksi julistetullakin on käytössään rajattu itsemääräämisoikeuden piiri, jolloin päämiehellä on oikeus tehdä merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia. (Tornberg & Kuuliala 2015, 406–408.)

Edunvalvoja ei saa tehdä lahjoituksia päämiehensä puolesta eikä edustaa päämiestään oikeustoimissa, joissa edunvalvoja itse tai hänen lähipiirinsä kuuluva henkilö on osallisena. Holhousvoimilaki erittelee edunvalvojan tehtävistä sellaiset, joihin ei edunvalvojalla ole edustusoikeutta ilman holhousviranomaisen erillistä lupaa. Edunvalvojalla ei myöskään ole kelpoisuutta antaa suostumusta avioliittoon, adoptioon, isyyden tunnustamiseen, testamentin muutoksiin tai näihin rinnastettaviin korostetusti henkilökohtaisiin asioihin. Erityisissä tapauksissa edunvalvojan on kuitenkin mahdollista hakea päämiehensä puolesta avioeroa, jos kyseessä on päämiehen varojen hyväksikäyttö. (HolhTL 442/1999 29§; Tornberg & Kuuliala 2015, 421.)

Edunvalvojalla on oikeus kohtuulliseen palkkioon työstään. Palkkion suuruudesta säädetään valtioneuvoston asetuksella 696/2012 ja ohjeet löytyvä maistraatin verkkosivuilta. Palkkion määrä perustuu osaltaan päämiehen varallisuuden arvoon. Peruspalkkion lisäksi palkkio koostuu omaisuudenhoidon lisämaksuista sekä toisiaan poissulkevista erityiskorvauksista. Edunvalvojalla on oikeus saada erityiskorvusta sellaisesta päämiehen hyväksi tehdystä työstä, joka on vaatinut erityistä ammattitaitoa tai on työmäärältään laaja ja vaativa. Palkkion perusteena tulee olla selvitys, miksi on päämiehen edun mukaista, että edunvalvoja on asian hoitanut. (Tornberg & Kuuliala 2015, 687–689.)

3.8 Keskeisiä haasteita edunvalvojan työssä

Edunvalvojaa sitoo salassapitovelvollisuus (HolhTL 442/1999 92§), josta voidaan poiketa vain asianomaisen erityisen suostumuksen nojalla. Tietoja on annettava muille viranomaisille heidän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten, mutta muissa tilanteissa tietoja ei luovuteta yksityisyyden säilyttämiseksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tiedonhaluiset omaiset eivät saa rajoituksetta tietoonsa päämiehen asioita. (Laakso, 2017.)

Yksityisenä edunvalvojana toimivan asianajaja Riitta Laakson mukaan ihmisoikeuksiinkin kuuluva perhe-elämän kunnioittaminen ja perhe-elämän suhteiden ylläpito ja salassapitovelvollisuus tuo eteen tilanteita, joissa sanat täytyy valita tarkkaan. Edunvalvojan tulee päämiehen edun mukaisesti ylläpitää suhteita omaisiin, mutta velvollisuus salassapitoon rajoittaa keskustelun hyvin yleiselle tasolle, esimerkiksi vuositiliä ei omaisille näytetä ilman erikseen käsiteltyä suostumusta. Laakso muistuttaa, että edunvalvoja voi kertoa päämiehelle kaiken, mitä päämies haluaa ja päämiehen omaksi asiaksi jää, mitä hän kertoo omaisilleen. Tilanteet tulee aina arvioida tapauskohtaisesti. (Laakso, 2017.) Johtava yleinen edunvalvoja Hietapakka on asiasta samaa mieltä. Hänen mukaansa omaisilla saattaa olla myös negatiivinen ennakoasenne edunvalvontaa kohtaan, mikä vaikuttaa yhteistyöhön. (Hietapakka, 2017; Laakso, 2017.)

Hietapakka muistuttaa myös edunvalvonnan rajoista. Jos edunvalvonta on määrätty koskemaan vain taloudellisten asioiden hoitamista, ei holhoustoimilain huolenpitovelvollisuutta koskeva pykälä ” Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena (HolhTL 442/1999 42§)” ohita päämiehen itsemääräämisoikeutta. Vaikka edunvalvonta olisi laajennettu ja koskisi myös asumista ja hoitoa, menee päämiehen oma mielipide myös silloin edunvalvojan mielipiteen edelle, jos päämies asian ymmärtää. Tilanteessa, jossa päämiehen omaisuutta tulisi realisoida velkojen tai hoitokustannusten maksamiseksi, on myyntitoimet ja lupahakemus maistraattiin laitettava vireille, vaikka päämies sitä vastustaisi. Päätöksen asiasta tekee maistraatti. Hietapakan kokemuksen mukaan maistraatti on myöntänyt myyntilupia päämiehen vastustuksesta huolimatta. (Hietapakka, 2017.)

4 EDUNVALVONNAN PÄÄTTYMINEN

4.1 Edunvalvonnan päättymisen edellytykset

Edunvalvojalle annettu määräys on voimassa toistaiseksi tai määräystä annettaessa asetetun määräajan. Edunvalvonta tiettyä tehtävää varten päättyy tehtävän suorituksen jälkeen. Tällaisia tehtäviä voivat olla esimerkiksi kuolinpesän jako, asuntokaupat tai varallisuuden sijoittaminen. Muutosta tehtävään tai määräyksen voimassaoloaikaan haetaan pääsääntöisesti tuomioistuimelta. Jos päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu alaikäisyyden, heikentyneen terveydentilan, henkisen toiminnan häiriintymisen tai muun vastaavan syyn vuoksi, muutosta haetaan aina tuomioistuimelta. (HolhTL 442/1999 15§.)

Tuomioistuimen ohella myös maistraatti holhousviranomaisena voi tarvittaessa muuttaa edunvalvojan tehtävää tai määräyksen voimassaoloaika, jos edunvalvoja on määrätty HolhTL:n 8 tai 9 §:n nojalla ja toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. Maistraatti on toimivaltainen asiassa, jos päämies kykenee ymmärtämään asian merkityksen ja että hän yhdessä edunvalvojan kanssa pyytää edunvalvojan tehtävän tai määräyksen voimassaoloajan muuttamista. Edellytyksenä on kuuleminen, jossa maistraatti selvittää päämiehen ymmärryskyvyn, muutoksen tarpeen ja ovatko päämies ja edunvalvoja muutoksen hausta samaa mieltä. (HolhTL 442/1999 15§; Tornberg & Kuuliala 2005, 84, 100.)

4.2 Tehtävän päättymisen perusteet

Edunvalvojan tehtävän lakkauttaminen voidaan jakaa päättymisperusteiden mukaan kolmeen eri ryhmään; *suoraan lain nojalla, ilmoituksen nojalla ja tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksen nojalla*. (Välimäki 2013, 76.)

4.2.1 Suoraan lain nojalla

Edunvalvojan tehtävät päättyvät suoraan lain nojalla seuraavissa tilanteissa:

- päämiehen menehtyessä
- määräaikaisen tehtävän voimassaoloaika on päättynyt
- tehtävä on koskenut määrättyä tehtävää, joka on loppunkäsittely
- päämies on täyttänyt 18 vuotta, jos tehtävä on perustunut päämiehen alaikäisyyteen
- edunvalvonnasta on tehty päätös ulkomailla, joka Suomessa tunnustettaessa olisi ristiriidassa kyseisen päätöksen kanssa.

Päämiehen kuollessa edunvalvonta päättyy kuolinpäivään. Yleinen edunvalvoja ei saa automaattisesti tietoonsa päämiehen kuolemaa ja tiedon kulku voi viedä useita päiviä, jopa viikkoja. Tästä johtuen on mahdollista, että edunvalvoja maksaa laskuja ja hoitaa päämiehen asioita tietämättään tehtävänsä päättymisestä. Käytännössä on mahdollista, että edunvalvoja huolehtii myös hautajaisjärjestelyistä. Oikeusasiamies pitää asiaa ongelmallisena, koska kuoleman jälkeisten asioiden hoidossa ei edunvalvojilla ole lain tukea. (Välimäki 2013, 76; Tornberg & Kuuliala 2015, 525.)

Pirkanmaan edunvalvontatoimiston johtavan yleisen edunvalvojan Johanna Hietapakkan mukaan yleisin syy edunvalvonnan päättymiseen on päämiehen kuolema. Tilanteessa, jossa edunvalvonta päättyy päämiehen kuolemaan, siirtyy kuolinpesän asioiden hoito kuolinpesän osakkaille. Kuolinpesän yhteyshenkilölle lähetetään kirje, jossa ohjeistetaan kuolinpesän asioiden hoitoa ja annetaan tarvittaessa puhelimitse neuvoja. Edunvalvojan tehtävän huolelliseen hoitamiseen kuuluu myös infokirjeen lähettäminen päämiehelle tilanteessa, jossa määräaikainen- tai toistaiseksi voimassa oleva edunvalvonta päättyy. Usein päämiestä neuvotaan myös puhelimitse. Näillä toimilla helpotetaan päämiehen taloudellisten asioiden hoitamista. (Hietapakka, 2017.)

Päämiehen kuoltua maistraatti tarkastaa edunvalvojan laatiman päätöstilin. Maistraatin tekemä tilin tarkastaminen ja sen yhteydessä annettu kehoitus eivät sisällä hallintolainkäyttölaissa tarkoitettua valituskelpoista päätöstä (KHO:2004:44). Edunvalvojan mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuus voidaan saattaa erikseen käräjäoikeuden tutkittavaksi ja ratkaistavaksi (HolhTL 442/1999 45§). HolhTL 61.1§:n mukaan kuolinpesän osakkaille on kolmen vuoden moitintaoikeus edunvalvojan toimintaan. Tapaukset ovat kuitenkin Mannion mukaan harvinaisia. (Mannio, 2017.)

4.2.2 Ilmoituksen nojalla

Edunvalvojalle määrätään sijainen esimerkiksi esteellisyydestä perinnönjakotilanteissa. Tämä tehtäväkohtainen sijaisuus lakkaa, kun edunvalvoja ja hänen sijaisensa esteen lakattua tekevät siitä yhdessä ilmoituksen maistraatille. Jos asia on riitainen, esimerkiksi tilanteessa, jossa edunvalvoja ja hänen sijaisensa ovat eri mieltä tehtävän päättymisen edellytyksistä, ratkaisee asian käräjäoikeus. Yksityinen edunvalvonta voi päättyä edunvalvojan omalla ilmoituksella. Tällaisessa tilanteessa maistraatti laittaa vireille hakemuksen holhoustoimilain mukaisesta edunvalvonnasta jos sen tarve täyttyy. Yleisimpiä syitä edunvalvojan tahdosta tapahtuvaan edunvalvonnan päättymiseen ovat edunvalvojan oman elämäntilanteen tai terveydentilan muutos. (HoITL 442/1999 17§; Laakso, 2017.)

Ratkaisun yksityisen edunvalvojan tehtävän päättymisestä tekee maistraatti. On katsottu, että päätös ei vaadi erityistä harkintaa eikä päämiehen tarvitse yhtyä pyyntöön. Asiassa maistraatin toimivalta ei riipu siitä, millä perusteella edunvalvonta on alun perin määrätty. Maistraatti voi kuitenkin määrätä edunvalvojan jatkamaan tehtävänsään, kunnes uusi edunvalvoja on määrätty. (Tornberg & Kuuliala 2015, 81–82.)

4.2.3 Tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksen nojalla

Tuomioistuin voi hakemuksen perusteella määrätä edunvalvojan tehtävän päättymään, jos edunvalvonnalla ei enää pystytä toteuttamaan sitä tarkoitusta, mihin se on asetettu tai päämies ei enää tarvitse edunvalvontaa. Tuomioistuin käsittelee myös tilanteet, jossa edunvalvoja on sopimaton hoitamaan tehtävänsä tai siihen on jokin erityinen syy tai jos edunvalvoja sitä itse pyytää. Maistraatti käsittelee riidattomat hakemukset, jossa päämies ja edunvalvoja hakevat edunvalvonnan päättymistä yhdessä ja päämiehen ymmärryskyky ei ole heikentynyt. (HoITL 442/1999 16§; Tornberg & Kuuliala 2015, 314; Välimäki 2013, 77.)

Jos edunvalvoja on määrätty holhoustoimilain §:n 8 tai 9 mukaisesti täysi-ikäiselle, holhousviranomaisen on edunvalvojan määräämistä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana omasta aloitteestaan selvitettävä edunvalvonnan jatkumisen aiheellisuus. Selvityksen tulosten mukaan maistraatti tekee tarvittaessa käräjäoikeudelle hakemuksen edunvalvojan tehtävän määräämisen lakkautuksesta. Selvitys on tehtävä uudelleen neljän vuoden välein. Toimilla varmistetaan, ettei kukaan ole edunvalvonnan alaisena tarpeettomasti. Selvitys voidaan jättää tekemättä, jos tarpeen pysyvyys on ilmeistä. (HolTL 442/1999 17b §.)

Pirkanmaan käräjäoikeus on käsitellyt asiassa H15/21799 edunvalvojan tehtävän lakkautusta, jossa hakijana on edunvalvonnan alainen henkilö ja vastapuolena Pirkanmaan oikeusaputoimiston yleinen edunvalvoja. Hakija ei mielestään ole enää edunvalvonnan tarpeessa. Hakijalla on todettu sairaus, joka vaatii säännöllistä lääkitystä. Jaksoina, jolloin hakija ei ole lääkkeitään ottanut, on hän ajautunut tilaan, jossa hän on ollut useita hoitjaksoja sairaalahoidossa. Viimeisen hoitjakson jälkeen hän on käyttänyt hänelle määrättyjä lääkkeitä lääkärin määräyksen mukaisesti ja tukipalveluna kotihoito on käynyt varmistamassa lääkkeiden oikean ottamisen. Hakija kokee edunvalvonnan alla toimimisen nöyryyttävänä ja piinallisena eikä ole tyytyväinen kuukausittaisen käyttörahansa suuruuteen. Lääkityksen ollessa kunnossa hän on mielestään kykenevä hoitamaan itse taloudelliset asiansa.

Istunnossa kuultiin hakijaa, hänen edunvalvojaansa sekä kotihoidon esimiestä ja kirjallisina todisteina käytettiin kahta lääkärinlausuntoa, joissa edunvalvonnan tarvetta puollettiin. Istunnossa käsiteltiin myös potilaskertomusta, jonka mukaan hoitjakson päättyessä hakijan jatkaessa sovittua lääkitystä hän todennäköisesti pystyy itse taloudelliset asiansa hoitamaan.

Edunvalvojan mielestä edunvalvontaa tulisi jatkaa, koska hakijan sairaus on jaksotaista ja vähitellen vaikeutuvaa. Edunvalvojan mielestä kymmenen kuukauden hyvä jakso ei ole vielä riittävä todiste edunvalvonnan tarpeen lakkautukselle. Kotihoidon esimies tuki puoleltaan hakijan kertomusta motivoituneesta asenteesta lääkkeiden säännöllistä ottoa kohtaan. Myös kodinhoidon käyntien määrää oli vähennetty valvonnan tarpeen pienentyessä. Hakijalla ei myöskään ole erityisen suurta varallisuutta, jonka hoito vaatisi erityistä perustaitoa suurempaa tietoutta.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että edunvalvonnan tarvetta arvioitaessa on otettava huomioon holhousoikeuden keskeiset periaatteet. Näitä ovat ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä lievimmän riittävän suojakeinon noudattaminen. Jos havaitaan, että päämiehen asiat hoituvat muullakin tavalla tai ovat jo hoidossa, eikä edunvalvonnalle ole tarvetta, niin sitä ei määrätä, mikäli se on päämiehen edun mukainen ratkaisu. Käräjäoikeus katsoo, että edellä mainitut periaatteet tulee ottaa huomioon edunvalvonnan edellytyksiä arvioitaessa.

Päätöksessään 16/30266 käräjäoikeus lakkauttaa hakijan edunvalvonnan ja vapauttaa Pirkanmaan oikeusaputoimiston yleisen edunvalvojan tehtävästään. Edunvalvojan tulee tehtävän päättyessä toimittaa maistraatille päätöstiteli. (PK 16/30266.)

Päätöksessä huomioitiin osapuolten näkemykset ja sovellettiin hyvin edunvalvontaoikeuden perustuslain osoittamia perusoikeuksia, itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden suojaa. Näiden periaatteiden kunnioitus on jokaisen oikeus, jota toteutetaan niin säännönmukaisessa kuin hakemuksen pohjalta tehtävässä edunvalvonnan tarpeen uudelleen arvioinnissa. Yksityisen edunvalvojan Riitta Laakson mukaan ”suojaava ote” ei ole lain hengen mukaista. Vapautta ei tule rajoittaa pidemmälle, kuin arvioitavana oleva tilanne vaatii. (Laakso, 2017.)

5 EDUNVALVOJAN VAIHTO

5.1 Vaihdon edellytykset

Holhustoimilain 16 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on vapautettava edunvalvoja tehtävästään, jos osoittautuu, ettei hän pysty tehtävää asianmukaisesti hoitamaan. Vapauttamiselle voi olla myös erityinen syy, kuten muutto toiselle paikkakunnalle. Tuomioistuimen on myös vapautettava yksityinen edunvalvoja tehtävästään, jos edunvalvoja sitä itse pyytää. Hakemuksen edunvalvojan vaihtoon voi tehdä päämies, edunvalvoja, he yhdessä tai päämiehen läheisensä. (HolhTL 16 § 1; oikeusministeriö 12/2008, 6.)

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2015:31 käsitellään tilannetta, jossa oikeusaputoimisto on tehnyt yksityisen lakiasiantaimiston kanssa sopimuksen edunvalvontapalveluiden tuottamisesta yksityisellä sektorilla lain kunta- ja palvelurakenneuudistuksen 169/2007 mukaisesti. Oikeusaputoimisto vaati hakemuksessaan yleisen edunvalvojan vapauttamista tehtävästään kuormittuneen työtilanteen vuoksi ja että sen sijasta tehtävään määrätään yksityisen lakiasiantaimiston yleinen edunvalvoja.

Päämies vastusti vaihtoa yksityisen toimiston sijainnin sekä arvonlisäverovelvollisuuden takia. Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen tavoitteena on varmistaa koko maassa laadukkaat ja asiakkaiden saatavilla olevat palvelut sekä kattava ja taloudellinen palvelurakenne sekä mahdollistaa voimavarojen tehokas käyttö myös ostopalveluita hyödyntäen (HE 45/2008). Järjestämislaissa ei ole erikseen säännöksiä siitä, millä perusteilla yleinen edunvalvoja voidaan tehtävästään vapauttaa ja toinen yleinen edunvalvoja määrätä edunvalvojaksi. Näin ollen asiaa on arvioitava edunvalvojan vapauttamista tehtävästään koskevan holhoustoimilain §:n 16 perusteella.

Vaikka holhoustoimilain 16 §:n 2 momentin sanamuodon mukaan pelkkä edunvalvojan pyyntö vapauttamisesta on riittävä edellytys vapauttamiselle, korkein oikeus katsoo että oikeusaputoimiston voimavarat eivät ole lain tarkoituksen mukainen syy edunvalvojan vaihdolle. Asiassa päämies oli tyytyväinen nykyiseen edunvalvojaansa ja vastusti vaihtoa. Korkein oikeus katsoo, että vaikka päämiehellä ei ole oikeutta määrätä edunvalvojan henkilöstä, hänen mielipiteelle tulee tässä tilanteessa antaa merkitystä huomioon ottaen edunvalvonnan keskeinen periaate, ihmisarvon kunnioittaminen päämiehen osallistumismahdollisuuksien turvaaminen häntä itseään koskevassa päätöksenteossa. (KKO:2015:31.)

Toisessa tapauksessa sairaalan hoitohenkilökunta oli tehnyt ilmoituksen holhousviranomaiselle henkilöstä, joka mahdollisesti on edunvalvonnan tarpeessa. Sisä-Suomen maistraatti määräsi Tampereen oikeusaputoimiston johtavan yleisen edunvalvojan päämiehen edunvalvojaksi. Asian tultua omaisten tietoon esitti päämies vaatimuksen edunvalvojan vaihdoksi yleisen edunvalvojan sijaan oman sisarensa, joka oli tähänkin asti päämiehen asioita hoitanut. Käräjäoikeus kuuli asiassa Sisä-Suomen maistraattia

ja nykyistä edunvalvojaa, joiden mukaan estettä vaihdolle ei ollut. Maistraatin tietojen mukaan päämiehen sisarta voidaan pitää edunvalvojan tehtävään sopivana henkilönä. Sisar antoi tehtävän hoitoon kirjallisen suostumuksen, minkä jälkeen käräjäoikeus vahvisti edunvalvojan vaihdon päätöksessään 16/28266.

Edellä esitetyissä oikeustapauksissa tuomioistuin on ratkaisuisaan ottanut huomioon päämiehen oman tahdonilmauksen. Edunvalvontaoikeuden periaatteisiin kuuluu oikeus yksilölliseen edunvalvontaan eikä ihmisarvon kunnioittamista voida pitää riittävänä ilman tosiasiallista mahdollisuutta itsensä toteuttamiseen. Yksilön tahdon kunnioittaminen voidaan katsoa laajemmin olevan osa ihmisarvon kunnioitusta. ”Kunnioittaminen tarkoittaa ihmisen kunnian suojan lisäksi ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden avaraa huomioon ottamista yksilöön liittyvissä asioissa (Tornberg & Kuuliala 2015, 19).”

5.2 Vaihdon syyt käytännössä

Yksityiselle edunvalvojalle asianajaja Riitta Laaksole on tullut työssään tilanteita, joissa joko päämies itse on halunnut vaihtaa edunvalvojaa tai edunvalvoja on halunnut erota tehtävästään. Tyypillisiä syitä vaihtoon ovat edunvalvojan ikääntyminen, lähipiirin häirintä edunvalvojan työn toteuttamiseen tai epäluottamustilanteet. (Laakso, 2017.)

Yksityisenä edunvalvojana toimii usein henkilö edunvalvottavan lähipiiristä. Läheisyyden myötä nähdään, että edunvalvojalla on laajemmat mahdollisuudet ottaa huomioon päämiehen henkilökohtaiset tarpeet. Läheisyys tuo mukanaan kuitenkin mahdollisia ristiriitatilanteita esimerkiksi sisarusten kesken tai jos edunvalvojana toimivan puolison toimintakyky heikkenee voi päämiehen etu vaarantua. (Laakso, 2017.)

Yleisestä edunvalvonnasta yksityisen edunvalvojan päämieheksi on järkevää tilanteessa jossa ensiksi määrätty yleinen edunvalvoja ei vastaakaan päämiehen todellista tahtoa. Laakson mielestä vaihto yksityisestä edunvalvojasta yleiseen edunvalvojaan on järkevää tilanteessa, jossa edunvalvojan toiminta häiriintyy eikä edunvalvonta toimi

tarkoituksenmukaisesti. Laakso toteaa, että yleisen edunvalvojan sijasta on aina mahdollisuus vaihtaa myös ennalta tuntemaansa henkilöön, joka toimii työkseen edunvalvojana. Laakson omat edunvalvonta-asiakkaat ovat lähtöisin asiakassuhteista. Hän on esimerkiksi toiminut päämiehensä avustajana perheoikeudellisissa tai omaisuuden hoitoon liittyvissä asioissa ja nämä toimet ovat olleet pohja edunvalvontasuhteen muodostumiselle. Näissä tapauksissa päämies on esittänyt Laaksole toiveen, että hän toimisi edunvalvojana koska lapsia, puolisoa tai muita lähisukulaisia ei ole. (Laakso, 2017.)

Johtavan yleisen edunvalvojan Johanna Hietapakan mukaan edunvalvojaa vaihdetaan yleisestä yksityiseen useimmiten, jos päämiehen lapsi tai muu läheinen haluaakin itse ryhtyä hoitamaan omaisensa asioita. Toisen yleisen edunvalvojan vaihtoon on tilanne, jossa päämies muuttaa toiselle paikkakunnalle toiseen edunvalvontapiiriin. Yleinen edunvalvoja hoitaa työtään virkansa puolesta määräyksestä, eikä sen vaihtoon voi soveltaa suoraan samoja edellytyksiä kuin yksityisen. Jos edunvalvonta vaihtuu toiselle edunvalvojalle, on Hietapakalla tapana ottaa mahdollisimman pian yhteyttä uuteen edunvalvojaan ja antaa hänelle tietoja, jotta uusi edunvalvoja voi aloittaa edunvalvonnan hoitamisen jouhevammin. (Hietapakka, 2017.)

6 TAHDONILMAISUT

Holhustoimilain esitöissä (HE 146/2008) pyritään siihen, että tilanteessa jossa henkilön valtaa määrätä omista asioistaan on välttämätöntä rajoittaa hänen suojaamiseksi, rajoitus voitaisiin kaikissa tapauksissa asettaa vastaamaan henkilön suojan tarvetta rajoittamatta asianomaisen päätösvaltaa enempää kuin on tarpeellista. Toimiakseen tämä tarkoittaa päämiehen ja edunvalvojan yhteistyötä ja päämiehen tahdonilmaisujen huomioimista. Tilanteessa, jossa toimintakyvyltään heikentyvä henkilö ilmaisee tahtonsa johonkin tiettyyn asiaan, tahto voi olla joko samansuuntainen tai ristiriitainen henkilön tiedetyn, terveen tahdon kanssa. On mahdollista, että itsemääräämisoikeus ja suojaamisen periaate ajautuvat keskenään ristiriitaan. (HE 146/2008.)

Mäki-Petäjä-Leinonen asettaa ongelman pohdittavaksi tapauskohtaisesti: “Sairaana ilmaistun tahdon noudattamisen tulee riippua sairauden asteesta ja vanhuksen kyvystä ymmärtää kysymyksessä olevan asian merkitys ja seuraukset. Sairaana ilmaistun tahdon noudattamiseen liittyy edelleen kysymys siitä, saako sairaus vaikuttaa ja missä määrin yksilön päätöksentekoon. Tätä kysymystä tulee pohtia tapauskohtaisesti, ja lopputulokseen vaikuttaa kulloinkin päätöksenteon kohteena olevan asian luonne (Mäki-Petäjä-Leinonen 2013, 59–62).”

Eduskunnan oikeusasiamies on linjannut arvioinnin yhteistoiminnasta päämiehen henkilöä koskevassa asiassa menettelytavaksi saman kuin taloudellisten asioiden kohdalla. Henkilöä koskevissa asioissa päämiehen kuuleminen on välttämätöntä, koska edunvalvojan on selvitettävä päämiehen kyky ymmärtää esillä olevan asian merkitys. Henkilöä koskevissa asioissa päämiehen ymmärryskyky ratkaisee sen, kumpi asiasta tekee päätöksen. Edunvalvoja voi pyytää lääkärinlausuntoa päämiehen ymmärryskyvystä, mutta usein edunvalvojat ovat tilanteessa, jossa päämiehen tahdonlmaisuus tulee punnita itse. Hyvä keino selvittää päämiehen päätöksentekokykyä on keskustella hänen kanssaan. Keskustelua käydään niin arkisista asioista kuin oikeustoimeen liittyvistä seikoista. Samalla kartoitetaan oikeustoimen sopivuutta suhteessa päämiehen elämänkaareen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 400–401; Juva, Kiukkonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2011, 630.)

Sekä yksityinen edunvalvoja asianajaja Laakso että johtava yleinen edunvalvoja Hietapakka tekevät päätöksiään lääkärinlausuntoihin tukeutuen. Muita tahoja, joilta edunvalvoja saa tärkeää tietoa päämiehensä tilanteesta ovat sosiaalityöntekijät, kotihoiton työntekijät sekä muut päämiehen asiakassuhteet. Päätöksiä tehdessä arvio tulee tehdä huolellisesti ja toimet sen eteen perusteltuja. (Hietapakka, 2017; Laakso, 2017.)

Korkein oikeus on ottanut kantaa päämiehen tahdonilmauksen merkitykseen ratkaisussaan KKO:2005:2. Maistraatin hakemuksesta käräjäoikeus kuultuaan päämiestä ja hänen edunvalvojaansa, kaupungin yleistä edunvalvojaa, lausui, että lääketieteellisen selvityksen mukaan edunvalvottava sairasti kroonista skitsofreniaa. Sairauden vuoksi hän oli ollut useita kymmeniä kertoja psykiatrisessa sairaalassa. Hoitaneiden lääkäreiden mukaan asian päämiestä voitiin pitää täyttä ymmärrystä vailla olevana. Henkilö

oli kykenemätön huolehtimaan raha-asioiden ohella myös käytännön asioista ja itsestään, jolloin hän tarvitsi kokonaisvaltaista suojaa. Hän oli avun tarpeessa niin taloudellisissa, oikeudellisissa kuin käytännöllisissä itseään ja terveyttään koskevissa asioissa, minkä vuoksi hänet hoitavien lääkäreiden arvion mukaan tulisi julistaa vajaavaltaiseksi.

Kaupungin yleinen edunvalvoja oli toiminut henkilön edunvalvojana 18 vuotta. Hänen kokemuksensa ja mielipiteensä oli, ettei pelkkä edunvalvojan määrääminen ollut enää riittävä tapa valvoa päämiehen etua. Päämiehen asiat vaativat kokonaisvaltaista hoitoa. Lähitulevaisuudessa oli useita suuria ja taloudellisesti merkityksellisiä asioita hoidettavana, muun muassa seitsemän kuolinpesän selvittäminen ja jakaminen. Myös päämiehen asumismuoto ja -paikka vaativat uusia järjestelyitä. Edunvalvojan mukaan päämiehen henkilöön liittyvät asiat edellyttivät kokonaisvaltaisempaa hoitoa. Tilanteessa kuitenkin päämiehen läheiset eivät nähneet tarpeellisena niin vakavaa rajoitusta kuin vajaavaltaiseksi julistaminen. Käräjäoikeus julisti ratkaisussaan holhoustoimesta annetun lain 18 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla päämiehen vajaavaltaiseksi.

Tästä käräjäoikeuden ratkaisusta vajaavaltaiseksi julistettu päämies valitti hovioikeuteen, joka päätöksessään toi esiin päämiehen ja yleisen edunvalvojan yhteistyön heikon tason päämiehen sairauden vuoksi. Edellä mainitut ja käräjäoikeuden päätöksestä ilmenevät seikat huomioon ottaen muiden toimenpiteiden kuin vajaavaltaiseksi julistamisen ei voinut katsoa olevan riittäviä turvaamaan päämiehen etuja.

Hakijalle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen. Muutoksenhakupöytäkirjassaan hän vaati hovioikeuden päätöksen muuttamista siten, ettei hänen toimintakelpoisuuttaan rajoiteta vajaavaltaiseksi julistamalla, koska sille ei ole laillisia perusteita.

Maistraatti kertoi vastauksessaan, että päämiehen nykyinen tila ei ole riittävä jotta häntä voitaisiin kuulla oikeustoimia tehdessä vaikuttamatta hänen terveydentilaan. Päämiehen kuuleminen ja häneltä edellytetty yhteistyö heikensivät hänen terveyttä ja kuntoutumista. Yleinen edunvalvoja kertoi lausumassaan, että tulevat perinnönjakoon ja asumiseen liittyvät asiat ovat liian vaikeita päämiehen käsiteltäviksi.

Korkein oikeus linjasi holhoustoimilain keskeisimmäksi aineelliseksi periaatteeksi ihmisarvon kunnioittamisen. Tällä tarkoitetaan sitä, että kun päätetään toimintakyvyltään vajavaisen henkilön (päämies) suojaamisesta holhousoikeudellisin toimenpitein, tulee lähtökohtana pitää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien loukkaamattomuutta. Kuten holhoustoimilain esitöissä todetaan, päämiehen varallisuusasema ja tärkeät edut voivat olla vaarassa lähinnä silloin, kun tiedetään, että päämies tilastaan huolimatta pyrkii aktiivisesti ja vastoin etujaan muuttamaan taloudellista asemaansa esimerkiksi luovuttamalla omaisuuttaan tai ottamalla velkaa (HE 146/1998 vp s. 36). Korkein oikeus toteaa etujen vaarantumisen olevan kyseessä lähinnä silloin, kun päämies toimii aktiivisesti.

Korkein oikeus kumoo päätöksessään hovioikeuden ratkaisun. Tässä tapauksessa maistraatti ei yksilöinyt sitä, miten päämiehen yhteistyöhaluttomuus ja vaikea tavoitettavuus vaarantaisivat päämiehen edut kuolinpesissä tai asumisen järjestämisessä. Maistraatti ei myöskään näyttänyt muita seikkoja, joiden johdosta näihin asioihin liittyvät päämiehen tärkeät edut olisivat vaarassa. Näin ollen asiassa on jäänyt näyttämättä, että hakijan varallisuusasema, toimeentulo tai muut tärkeät edut olisivat vaarassa siten kuin holhoustoimilain § 18 momentissa 1 tarkoitetaan.”

Edellä kuvattua tapausta voidaan pitää tulkintana itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta ja linjauksena pyrkimyksestä mahdollisimman vähäiseen rajoittamiseen. Tapauksessa lääkärinlausuntojen sisältö ja hoitavien lääkäreiden mielipiteet päämiehen henkisestä tilasta ei korkeimman oikeuden ratkaisussa katsottu olevan riittäviä perusteita vajaavaltaiseksi julistamiseen. Päämiehen tahtoa tulee kunnioittaa kun voidaan näyttää päämiehen ymmärtävän asian riittävällä tavalla (Tornberg & Kuuliala 2015, 402).

7 LOPUKSI

Edunvalvonnan tarpeen kasvu ikääntyneillä ihmisillä jatkuu suurten ikäluokkien eläköityessä. Yleinen yhteiskunnallinen tilanne on myös tuonut uuden ryhmän edunvalvonnan tarpeen alle. Ryhmä pitää sisällään nuoret ja nuoret aikuiset, jotka eivät kykene itse hoitamaan taloudellisia asioitaan. Edunvalvonta organisaatiota kehitetään jatkuvasti vastaamaan lain mukaista tehtäväänsä. Yritysmaailmasta tutut käsitteet muutostohtamisesta ovat oleellinen osa raskarakenteisten valtion organisaatioiden kustannustehokkaaseen järjestämiseen.

Edunvalvontavaltuutusten kasvun myötä Sisä-Suomen maistraatin ylitarkastaja Marjukka Mannion mielestä lähitulevaisuus näyttää, miten yksityisten edunvalvontojen lisääntyminen näkyy valtakunnallisella tasolla. Yksityistä edunvalvontaa on toki aina tehty luontaisesti huolehtimalla läheisistä, mutta valtuutukset, jossa maistraatti valvovana viranomaisena on suljettu pois, voi tuoda kasvua myös väärinkäyttöksiin. Edunvalvojan kelpoisuusvaatimukset ovat eritelty laissa sovellettavaksi eri laatuisiin edunvalvontoihin. Kelpoisuusvaatimusten tarkentaminen tai koulutusvaatimuksen lisääminen voisi asettaa päämiehiä tasa-arvoisempaan asemaan. Nykytilanteessa on otettava huomioon myös muutos perheiden rakenteessa, ne muodostuvat ja pirstaloituvat eri tavoin ja useammin kuin ennen. Näin ollen on jokaisen järkevää itse suunnitella asioidensa järjestelyä. Valtion taloustilanne ei varsinaisesti tue yleisen edunvalvonnan mahdollisuuksia yksilöllisen edunvalvonnan toteuttamisen parantamiseen mikä osaltaan tukee edunvalvontavaltuutusten määrän kasvua.

Tutkimuksessa havaittiin, että edunvalvontaoikeuden alalla toimivien osapuolten työtä ohjaavat yhtäläiset periaatteet, joissa päämiehen tahdon kunnioitus on osana päätöksentekoa. Hyvä edunvalvontatapa on käsitteenä käytössä ilman suoraan kirjattuja sääntöjä, ja suunta niiden kehittämiseen kertoo myös tahdosta asioiden oikeudenmukaiseen hoitoon. Nämä periaatteet ohjaavat myös päätöksen tekoa edunvalvojan vaihto- ja edunvalvonnan päättymisprosesseissa. Tutkimusta tehdessä oivalsin, kuinka edunval-

vottavan arkisia asioita hoitaessani tosiasiallisesti olen aktiivinen osa päämiehen yksityiselämää koskevissa asioissa. Edunvalvontaa ohjaavien periaatteiden huomioiminen työtä tehdessä vähentää yksityiselämän loukkauksen riskiä, jota ei pysty samalla tavalla korvaamaan kuten omaisuuden hoidossa tapahtuneita virheitä.

Aihepiiri pitää sisällään paljon pohdinnan arvoisia asioita ja jatkotutkimukselle mielenkiintoisia aiheita mielestäni ovat yksityisten edunvalvontojen vaikutukset sekä päämiehen omaisuuden sijoittaminen. Aiheita yhdistää niiden tulosten moniportaiset vaikutukset myös pitkällä aikavälillä.

LÄHTEET

Antila, Tuomo. 2007. Edunvalvontavaltuutus. Helsinki: Wsoypro.

Anttila, Seppo 2009. Holhoustoimilaki käytännössä. Oikeustieto 5/2009

Edunvalvonnan ostopalvelut oikeusaputoimistoissa. 2010. Helsinki: Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 86/2010.

EAOA Dnro 671/4/00. 2000. Vajaavaltaisen henkilön edunvalvominen.

EOAK Dnro 1200/4/04. 2004. Päätös edunvalvonnassa olevan päämiehen etua koskevassa asiassa.

EOAK 3428/4/07. 2007. Päätös edunvalvonnassa olevan päämiehen etua koskevassa asiassa.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuntalain muuttamisesta ja kuntalain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta.

HE 203/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimesta annetun lain ja holhustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä annetun lain 5 §:n muuttamisesta.

Helin, M. 2001. Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 6-7, 1070-1088. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys. Viitattu 19.12.2016. <https://www-edilex-fi.lillukka.samk.fi/lakimies/1673.pdf>

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud.p. Helsinki: Tammi.

Hietapakka, J. 2017. Johtava yleinen edunvalvoja. Tampere. Haastattelu 31.1.2017. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Näin kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.

Juva, K., Kiukkonen, M. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2011. Onko Päämies tolkkusan? Defensor Legis N:o 5/2011.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum. Viitattu 30.12.2016. <http://verkkokirjahylly.talentum.fi.lillukka.samk.fi>

KKO:2015:31. Holhustoimi –Edunvalvojan vapauttaminen – Edunvalvontapalveluiden järjestäminen.

KKO 2005:2. Holhustoimi –Toimintakelpoisuuden rajoittaminen – vajaavaltaiseksi julistaminen.

- Kuuliala, M. & Tornberg, J. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum.
- Laakso, R. 2017. Asianajaja, yksityinen edunvalvoja. Tampere. Haastattelu 1.2.2017. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.
- Laki edunvalvontavaltuutuksesta. 2007. L 25.5.2007/648 muutoksineen.
- Laki holhustoimesta. 1999. L 1.4.1999/442 muutoksineen.
- Maistraatin www-sivut. Viitattu 2.11.2016. <https://www.Maistraatti.fi>
- Mannio, M. 2017. Ylitarkastaja. Sisä-Suomen maistraatti. Tampere. Haastattelu 30.1.2017. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.
- Muistiliiton www-sivut. Viitattu 2.11.2016. <https://www.muistiliitto.fi>
- Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2013. Ikääntymisen ennakointi: vanhuuteen varautumisen keinot. Helsinki: Talentum.
- Oikeusministeriö. 2008. Edunvalvojan tehtävä 12/2008. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 31.12.2016. <http://oikeusministerio.fi>
- Oikeusministeriö. 2016a. Edunvalvonnan käsikirja: yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmän suositukset. Selvityksiä ja ohjeita 32/2016. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 31.12.2016. <http://oikeusministerio.fi>
- Oikeusministeriö. 2016b. Oikeusministeriön kirjanpitoyksikön (KPY 150) tilinpäätös vuodelta 2015. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 31.12.2016. <http://oikeusministerio.fi>
- Parviainen, E. & Rubanin, M. 2009. Holhustoimen lainsäädäntö. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisu 29.09.2016. 16/30266.
- Pitkäranta, A. 2010. Työkirja laadullisen tutkimuksen tekijälle. Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Sarja, M. 2011. Hyvä edunvalvontatapa holhustoimessa. Defensor Legis N:o 2/2011.
- Sarja, M. 2007. Perusarvot edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa. Lakimies 3, 374 - 396. Helsinki : Suomalainen lakimiesyhdistys. Viitattu 19.12.2016. <https://www-edilex-fi.lillukka.samk.fi/lakimies/4537.pdf>
- Sisäministeriön www-sivut. Viitattu 19.12.2016. <https://www.intermin.fi>
- Suomen perustuslaki 1999. L11.6.1999/731 muutoksineen.
- Tampereen Teknillisen yliopiston www-sivut. Viitattu 19.12.2016. <https://tut.fi>
- Tampereen yliopiston www-sivut. Viitattu 19.12.2016. <https://www.uta.fi>

Virtuaaliammattikorkeakoulun www-sivut. Viitattu 19.12.2016. <https://amk.fi>

Välimäki, P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Helsinki: SanomaPro.

Välimäki, P. 2008. Holhustoimen pääpiirteet. Helsinki: WSOYpro.